

СУБ'ЄКТИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ В СТРАХОВИХ КОМПАНІЯХ

Розглядаються проблемні питання визначення повноважень суб'єктів внутрішнього контролю в страхових компаніях. Визначено перелік суб'єктів внутрішнього контролю страховика залежно від форм контролю та визначено цілеспрямованість такого контролю

Ключові слова: страхування, страхові компанії, внутрішній контроль

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання страхувальники, інвестори та інші суб'єкти господарювання прагнуть укласти договори з надійними страховими компаніями. У зв'язку з цим, необхідним є актуалізація питань внутрішнього і зовнішнього контролю за основними показниками їх надійності, що цікавлять користувачів. Зокрема, це інформація про сформовані страхові резерви в достатньому розмірі, частки перестраховиків в цих резервах, інвестиційний дохід від розміщення страхових резервів.

Виходячи з практичної діяльності страхових компаній, останні для здійснення контрольних функцій створюють відділи внутрішнього аудиту, спостережні ради та інші контролюючі органи, тобто впроваджують інституціональний контроль. Страховик самостійно визначає доцільність введення нових структурних підрозділів компанії та наділяє їх обов'язками та правами, проте їх функціонування є недостатньо ефективним, у зв'язку з цим доцільним є дослідження організаційної структури внутрішнього контролю страхової компанії та визначення повноважень суб'єктів контролю для побудови ефективної системи функціонування системи страхової компанії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням внутрішнього контролю останнім часом приділяється підвищена увага з боку науковців, зокрема свої праці організації та методики внутрішнього контролю присвятили Т.А. Бутинець [2], Ф.Ф. Бутинець [3], В.Д. Белік [1], М.Д. Корінько [10], В.П. Пантелеєв [11], Н.І. Петренко [3]. В той же час проблемні питання організації та методики внутрішнього контролю, враховуючи специфіку діяльності страхових компаній не розглядається, а якщо розглядається, то лише в частині проведення аудиту страхових компаній такими вченими як В.С. Лень [9], Т.О. Гарматій [5], О.О. Гаманкова [6], В.І. Рябикин [12].

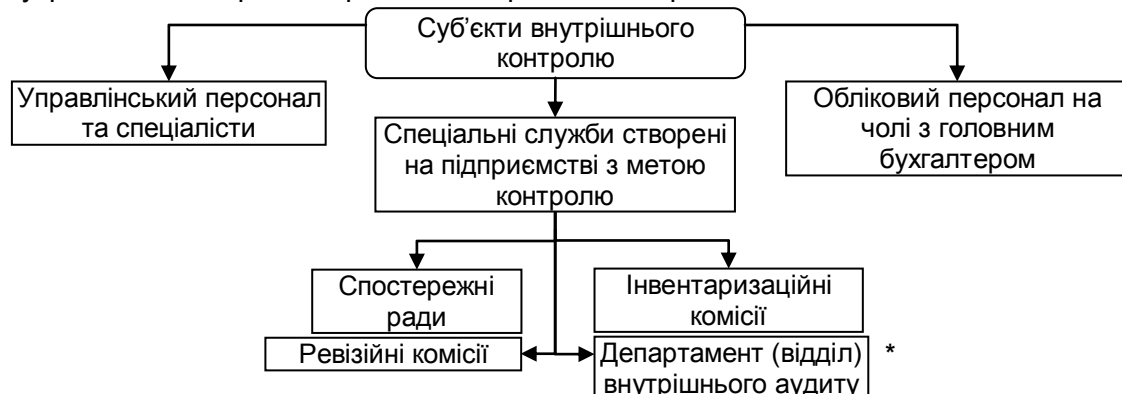
Метою дослідження є визначення переліку суб'єктів внутрішнього контролю страхової компанії та їх повноважень для підвищення ефективності його організації та здійснення.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правове забезпечення діяльності страховика розроблене на недостатньому рівні. Існують ряд не регламентованих питань, що стосуються специфічної діяльності страховика, таких як бухгалтерський облік страхових платежів, формування та використання страхових резервів, облік договорів перестраховування та узагальнення інформації про діяльність страховика у звітності (фінансовій, соціальній, статистичній, специфічній, податковій), що в свою чергу актуалізує необхідність посилення контролю за діяльністю таких об'єктів господарювання.

На думку В.П. Пантелеєва, внутрішній контроль як функція управління безпосередньо впливає на розробку та ефективне досягнення цілей організації через реалізацію прийнятих управлінських рішень. Ефективна система внутрішнього контролю дозволяє забезпечувати функціонування підприємства за визначеними параметрами [11, с.13].

Внутрішні перевірки здійснюються у великих страхових компаніях, які мають певні структурні підрозділи, а саме такі органи управління як наглядова (спостережна) рада, ревізійна комісія, голова правління (генеральний директор), які у своєму підпорядкуванні мають ряд відділів (департаментів), що затверджуються вищими органами управління залежно від політики ведення страхового бізнесу. Основні суб'єкти у страховиків можуть відрізнитись, зокрема у страховій компанії "Уніка", яка функціонує у ризиковій сфері страхування виділяються фінансовий, операційний та виконавчий директори, на відміну від НАСК "Оранта" та СК "ТАС", які виділяють такі суб'єкти: Голова Правління, Спостережна рада, Ревізійна комісія, що підпорядковуються загальним зборам акціонерів. Тобто внутрішні перевірки притаманні таким страховим компаніям, що виокремлюються обласні дирекції, міські та регіональні відділення, зокрема це НАСК "Оранта", ПрАТ "Страхова компанія "Уніка" та інші.

Система внутрішнього контролю (СВК) на підприємстві будується за ієрархічним підходом, тобто внутрішній контроль реалізується на різних рівнях управління. На вищому рівні суб'єктом його організації є власник, а реалізація контрольних функцій здійснюється спеціальною службою внутрішнього аудиту; на рівні підприємств, що входять до складу холдингів, промислово-фінансових груп (далі – ПФГ), об'єднань – суб'єктом організації є керівництво підприємства, а реалізація контрольних функцій здійснюється менеджерами структурних підрозділів апарату управління підприємства, керівництвом виробництв, цехів, майстерень тощо [2]. Особливість організації СВК в страховій компанії полягає в тому, що в головному офісі знаходяться всі інституціональні відділи, які здійснюють внутрішній контроль, а відділи продаж страхових послуг (регіональні, міські, обласні) реалізують функціональний контроль та самоконтроль, основні суб'єктів внутрішнього контролю страховика окреслено на рис. 1.

* Притаманний страховим компаніям "ТАС" та "Уніка"

Рис. 1. Основні суб'єкти внутрішнього контролю страхової компанії

Як видно з рис. 1, суб'єктами внутрішнього контролю страхової компанії є управлінський персонал (директори, начальники різних відділів), спеціальні служби (спостережні ради, ревізійні комісії, відділи внутрішнього аудиту) та обліковий

персонал, а саме відділ бухгалтерії. Тобто, така організація внутрішнього контролю страхової компанії потребує визначення повноважень та обов'язків кожного із суб'єктів, що доцільно визначати виходячи із форм внутрішнього контролю.

Виходячи з вищевикладеного пропонуємо в основу побудови організаційної структури внутрішнього контролю страхової компанії покласти наукові досягнення д.е.н. Т.А. Бутинець, яка запропонувала організаційну структуру системи контролю, що включає чотири форми контролю: самоконтроль, функціональний контроль, інституціональний контроль, громадський контроль, на нашу думку варто ще розглянути державний контроль страховика. Таким чином, на рис. 2 окреслено суб'єкти зовнішнього і внутрішнього контролю за діяльністю страхової компанії.

Рис. 2. Організаційна структура системи контролю страхової компанії

Аналізуючи рис. 2, варто виділити, що зовнішній контроль, а саме громадський контроль здійснюється професійними об'єднаннями страхових компаній України такими як Ліга страхових організацій України, Асоціація професійних страхових посередників України та інших, за умови, що страхова компанія належить до їх числа. Зовнішній контроль здійснюється органами визначеними на державному рівні такими як Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, Податкові органи, Аудиторська палата України.

Форми організації внутрішнього контролю залежать від багатьох чинників, перш за все, від розмірів підприємства, його структури, галузевої спрямованості. На великих підприємствах контрольні функції можуть бути покладені на самостійні структурні підрозділи, наприклад, відділи внутрішнього аудиту, фінансів, планування тощо. На малих і середніх підприємствах, що не мають самостійних служб контролю, відповідні функції виконують бухгалтери, плановики, інвентаризаційна комісія, інженери та інші уповноважені керівником (засновником) підприємства особи [2]. В свою чергу страхова компанія вирізняється тим, що усі контролюючі відділи знаходяться у головному офісі компанії, а усі функціональні – в обласних, міських та регіональних дирекціях, що підпорядковуються головному офісу.

Інституційний контроль в страховій компанії здійснюється структурними підрозділами таким як спостережна (наглядова) рада, ревізійна комісія та відділ (департамент) внутрішнього аудиту, ціль яких вчасно повідомити керівництво про господарські порушення.

Департамент внутрішнього аудиту перевіряє на предмет законності, достовірності та доцільності здійснених операцій пов'язаних із формуванням, розміщенням та використанням страхових резервів, виконує такі завдання як перевірка здійснених операцій з приводу формування страхових резервів страхових компаній, їх документальне підтвердження, доцільність здійснення.

Наглядова рада призначена для перевірки різних ланок управління на предмет їх організації, цільової спрямованості, раціональності страхових послуг та інше. *Ревізійна комісія* складається із 15-ти учасників, які як знаходяться так і не знаходяться в штаті страхової компанії, що не підпорядковується раді директорів (засновників) страхової компанії. Здійснюється перевірка по підсумками фінансово-господарської діяльності за рік страховика.

В таблиці 1 представлені суб'єкти внутрішнього інституціонального контролю, які мають свої повноваження та завдання для здійснення внутрішнього контролю страхових резервів страховика.

Таблиця 1. Суб'єкти інституціонального контролю страхових резервів страховика та їх повноваження

Форма ВК	Суб'єкти ВК	Повноваження суб'єктів ВК	Завдання суб'єктів ВК
Інституційний контроль	Відділ внутрішнього аудиту	Начальник відділу аудиту контролює проведення аудиту на всіх стадіях, перевіряє правильність та неупередженість здійснених перевірок аудитором	Контроль за достовірністю даних бухгалтерського обліку і звітності в частині сформованих та використаних страхових резервів страховика
	Ревізійна комісія	Здійснює нагляд за діяльністю страхової компанії	Виявлення нестач, крадіжок та інших порушень
	Наглядова (спостережна) рада	Здійснює нагляд за діяльністю Голови Правління відповідності здійснення діяльності нормативно-правовому забезпеченні	Контроль за діяльністю Голови правління; Виявлення відповідності функціонування страхової компанії нормативам та положенням

Таким чином, інституціональний контроль страхових резервів страхової компанії здійснюється відділом внутрішнього аудиту, ревізійною комісією та наглядовою (спостережною) радою, що характерно для головного офісу страхової компанії незалежно від сфери страхування в якій він функціонує.

Функціональний контроль в страховій компанії поділений на два види вертикальний (керівники всіх рівнів в межах обов'язку нагляду) та горизонтальний (інші працівники в залежності від дій контрольного характеру, які вони виконують). Тобто, за відділами здійснюється контроль з боку найвищих ланок управління, в свою чергу, кожен відділ контролює свій підвідділ, а в кожному підвідділі здійснюється контроль над персоналом, який задіяний у цьому відділі.

Дослідивши склад суб'єктів страхових компаній, які повинні здійснювати внутрішній контроль страхової діяльності, пропонуємо визначити повноваження та завдання кожного із суб'єктів внутрішнього контролю страхових резервів за формами внутрішнього контролю (табл. 2).

Таблиця 2. Суб'єкти функціонального контролю страхових резервів страховика та їх повноваження

Форма ВК	Суб'єкти ВК	Повноваження суб'єктів ВК	Завдання суб'єктів ВК
Функціональний контроль	Голова Правління	Здійснює нагляд за діяльністю виконавчого, операційного та фінансового директорів для попередження порушень	Нагляд за діяльністю фінансового директора Нагляд за діяльністю виконавчого директора Нагляд за діяльністю операційного директора
Функціональний контроль	Головний бухгалтер	Головний бухгалтер контролює роботу бухгалтера з обліку страхових резервів на предмет достовірності та законності здійснених операцій, перевіряє правильність складання первинних та розрахункових документів, введення даних в автоматизовану систему бухгалтерського обліку та складання звітності страхової компанії за періодами	Контроль ведення бухгалтерського обліку в страховій компанії Контроль за своєчасним та достовірним відображенням фактів господарського життя в страховій компанії Контроль за бухгалтером з обліку страхових резервів на предмет доцільності та достовірності формування страхових резервів
	Начальник фінансового відділу	Моніторинг фінансового ринку для визначення прибуткового проекту в який будуть розміщуватися страхові резерви	Контроль за розміщенням страхових резервів у визначені проекти згідно принципів безпечності, ліквідності, диверсифікованості та прибутковості
	Начальник відділу актуарія	Начальник відділу актуарія контролює правильність та доцільність розрахунку страхових резервів обраним методом, що зазначені в Положенні про облікову політику	Контроль за достовірністю та законністю здійснення розрахунків для формування страхових резервів

Голова Правління зобов'язаний здійснювати нагляд за кожним начальником (директором) відділу (департаменту) компанії на предмет доцільності та достовірності інформації про стан страхових резервів, а саме їх облікове забезпечення, розміщення в прибуткові проекти, використання на виплати страхового відшкодування. Також Голова Правління підпорядковується Наглядовій (спостережній) раді страхової компанії.

В свою чергу *Головний бухгалтер* "керує" бухгалтерією, контролює кожного підлеглого бухгалтера та звітується перед керівництвом страхової компанії за облікове відображення страхових резервів, документальне підтвердження їх стану, відображення їх у звітності.

Начальник фінансового відділу здійснює нагляд за фінансистом, в обов'язки якого входить моніторинг фінансового ринку для того, щоб обрати оптимальний проект інвестування для сформованих страхових резервів, а контролює процес розміщення страхових резервів за визначеними відсотками в обраний проект.

Відділ актуарії здійснює розрахунки страхових резервів за кожним договором страхування залежно від терміну на який він укладений та сфери страхування в якій функціонує страхова компанія, а також від виду страхового резерву. В свою чергу *начальник відділу актуарія* контролює процес проведення таких розрахунків для забезпечення достовірної інформації для бухгалтера з обліку страхових резервів.

Управлінський персонал перше за все буде цікавити доцільність та достовірність здійснення господарських операцій, обліковий персонал цікавить законність проведення господарських операцій, відображення їх у журналі реєстрації господарських операцій та звітності страховика. Спеціальні служби прагнуть отримувати інформацію про стан страхової компанії, яка повинна бути законною, доцільною та достовірною.

Самоконтроль є основою внутрішнього контролю, одним із найважливіших елементів діяльності всієї компанії, який здійснюється на робочому місці працівника. В таблиці 3 визначено повноваження суб'єктів, що пов'язані із операціями формування, розміщення та використання страхових резервів та здійснюються внутрішній контроль у формі самоконтроль.

Таблиця 3. Суб'єкти самоконтролю страхових резервів страховика та їх повноваження

Форма ВК	Суб'єкти ВК	Повноваження суб'єктів ВК	Завдання суб'єктів ВК
Самоконтроль	Внутрішній аудитор	Проведення перевірки стану страхових резервів різними прийомами і способами	Застосування оптимальних процедур для виявлення відхилень діяльності страховика в частині сформованих страхових резервів та їх використання
	Бухгалтер	Відображення в бухгалтерському обліку страхових резервів на основі документів (первинних та розрахункових), розробка форм підтверджуючих документів для використання їх в організації бухгалтерського обліку страхової компанії, а саме бухгалтерського обліку страхових резервів	Достовірність та законність відображення операцій з формування та використання страхових резервів
	Фінансист	Аналіз фінансового ринку для визначення прибуткового проекту в який будуть розміщуватися страхові резерви	Визначення оптимального прибуткового проекту інвестування
	Актуарій	Розрахунок страхових резервів одним із методів, що визначені в Положенні про облікову політику страхової компанії, пропозиції щодо використання визначеного методу на користь іншого	Контроль за проведенням розрахунку страхових резервів

Таким чином, незалежно від того створено систему внутрішнього контролю страхової компанії в інституціональній чи функціональній формах, самоконтроль повинен існувати у будь-якому випадку, оскільки є основою для створення ефективної системи функціонування страхової компанії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Внутрішній контроль страхових резервів страхової компанії здійснюється в трьох формах (самоконтроль, функціональний та інституціональний контроль) кожна з яких виконується одночасно суб'єктами контролю. Визначено повноваження та завдання кожного із суб'єктів контролю за станом страхових резервів (формування, використання, розміщення) та поставленні завдання, що сприятимуть налагодженню ефективної системи функціонування страхової компанії, високим позиціям у рейтингах та уникнення

правопорушень, підвищить якість та ефективність роботи працівників страхової компанії, зокрема бухгалтера з обліку страхових резервів, актурія, аудитора, фінансиста та інших, які мають пряме відношення до зміни стану страхових резервів.

Список використаних літературних джерел:

1. *Белік В.Д.* Підходи до організації системи внутрішнього контролю / В.Д. Белік. – Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 3(15)
2. *Бутинець Т.А.* Розвиток науки господарського контролю: проблеми теорії, методології, практики автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук., спец. 08.00.09. “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Т.А. Бутинець – Київ, 2012. – 40с.
3. *Бутинець Ф.Ф.* Контроль і ревізія: Підручник [для студентів вищих навчальних закладів спеціальності “Облік і аудит”] / Ф.Ф. Бутинець., В.П. Бондар, Н.Г. Виговська, Н.І. Петренко; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця, – 4-е вид., доп. І перероб. – Житомир: ПП “Рута”, 2006. – 560с.
4. *Гаманкова О.О.* Облік і аудит у страхових організаціях: навч.-метод. посіб [для самост. вивч. дисц] / О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2005. – 183 с.
5. *Гарматій Т.О.* Облік та аудит в страхових компаніях: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / Т.О. Гарматій. – Тернопіль: 2004. – 180 с.
6. Закон України “Про аудиторську діяльність” N 4711-VI (4711-17) від 17.05.2012 [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Верховної Ради України] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>
7. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність” від 22.12.2011 № 996-XIV [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
8. Закон України “Про страхування” від 18.10.2011 N 3925-VI [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Верховної Ради України] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/про%20страхування>
9. *Лень В.С.* Облік і аудит в страхових організаціях: навч. посіб. / В.С. Лень. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 408 с
10. *Корінько М.Д.* Контроль та аналіз діяльності суб’єктів господарювання в умовах диверсифікації: теорія, методологія, диверсифікація: [монгр.] / М.Д. Корінько. – К.: ДП : “Інформ.-аналіт. агентство”, 2007. – 429с.
11. *Пантелеєв В.П.* Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організації [монографія] / В.П. Пантелеєв.; Державна академія статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП “Інформ.-аналіт. агенство”, 2008. – 491с.
12. *Рябкин И.В.* Аудит страховых компаний: Практическое пособие для страховых аудиторов и страховых организаций / В.И. Рябкин, А.Л. Алекринский, Т.А. Архангельская, С.Н. Асабина и др.; за ред. В.И. Рябкин. – М.: АО “Финстатинформ”, 1995. – 128 с.

ПРОКОПЕНКО Жанна Володимирівна – здобувач кафедри обліку і підприємницької діяльності Київського національного університету ім. Вадима Гетьмана.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2012 р.